

Wykład 2: Praca nad dokumentami ekranowymi

1 Różnice techniczne pomiędzy dokumentami drukowanymi a ekranowymi

W niniejszym wykładzie zajmiemy się dokumentami, które przeznaczone są wyłącznie lub prawie wyłącznie (a na pewno głównie) do czytania i oglądania na ekranie monitora lub podobnym medium (jak rzutnik lub telewizor).

Jak wiemy, do interesujących nas dokumentów tego rodzaju należą przede wszystkim:

- serwisy WWW;
- prezentacje ekranowe.

Zacznijmy od przypomnienia pewnych wspólnych cech dokumentów ekranowych obu typów, które istotnie różnią je od materiałów drukowanych (lub przystosowanych do druku, jak e-booki) i przez to mają ogromny wpływ na typografię.

Rozdzielczość. W dzisiejszych czasach rozdzielczość dokumentów drukowanych to kilkaset **dpi**¹ (obecnie praktyczne minimum to 300 dpi, ale nawet najtańsze nowsze drukarki rzadko schodzą poniżej 600 dpi, a nie jest niczym nadzwyczajnym rozdzielczość 1200 dpi lub większa; maszyny w drukarniach pracują z jeszcze większą rozdzielczością). Pomiedzy tymi liczbami a rozdzielczościami domowych i biurowych monitorów (minimum 72 **ppi**²,

¹<http://pl.wikipedia.org/wiki/Dpi>

²<http://pl.wikipedia.org/wiki/Ppi>

zwykle nie więcej niż 130 ppi³) zięje przepaść, która nie może nie mieć znaczenia dla czytelności i estetyki dokumentów.

Zmienność. Publikacje drukowane mają ustaloną, ostateczną formę, mogą więc być zaprojektowane ze wszystkimi szczegółami (od kroju znaków, poprzez użyte kolory, papier, ilustracje, łamanie, układ strony, na okładkach kończąc). W publikacjach elektronicznych mamy ograniczony wpływ na formę ostateczną naszej pracy, bo to, co zrobi z dokumentem oprogramowanie odbiorcy (oraz sam odbiorca) jest poza naszą kontrolą.

Mimo to, w przypadku e-booków, które stanowią zwartą, zamkniętą całość, możemy przynajmniej liczyć na to, że zostaną zachowane użyte parametry czcionek, układ stron i łamanie tekstu oraz położenie grafik (tak jest na przykład w formacie PDF).

W przypadku formatów używanych do prezentacji ekranowych sytuacja jest podobna, jak z dokumentami tekstowymi — wszystko zależy od zastosowanego formatu (patrz [wykład 1](#)⁴, sekcja 1). Polecany wcześniej format PDF może zawierać prezentacje ekranowe, a dobre oprogramowanie do jego przeglądania (znany już Adobe Reader, a z innych na przykład *kpdf*⁵) potrafi wyświetlać tego rodzaju pliki w odpowiedni sposób, właściwy właśnie dla prezentacji (na pełnym ekranie, z możliwością efektów przejść między slajdami i nawigacji).

Całkiem inaczej jednak jest w przypadku serwisów WWW. Tutaj musimy zawsze pamiętać o tym, że w stronach WWW treść jest najważniejsza także dla programu wyświetlającego je — a forma jest dostosowywana do możliwości sprzętu i oprogramowania oraz do wymagań użytkownika. Stąd **każda strona WWW może wyglądać całkiem inaczej na różnych komputerach lub nawet na tym samym w różnych odsłonach...** Różnice te mogą być wszelakie — poczynając od:

- zmiany łamania i układu tekstu i ilustracji (co w sposób naturalny wynika z potrzeby dostosowania wyświetlanego tekstu do rozmiarów okna przeglądarki i rozdzielczości

³A gdy policzymy liczbę pikseli w obrazie wyświetlanym z projektora na ścianie, to wyjdzie nam rozdzielczość jeszcze duuużo mniejsza niż 72 ppi!

⁴<http://hydra.umcs.lublin.pl/kzwe/mod/resource/view.php?id=365>

⁵<http://pl.wikipedia.org/wiki/KPDF>

ekranu),

- przez zmianę kroju pisma, jego wielkości i odmiany (co może być spowodowane brakiem zainstalowanych odpowiednich czcionek w systemie odbiorcy, lub też preferencjami użytkownika),
- zmianę barw (coraz rzadziej się to zdarza, ale starszy sprzęt graficzny ma mniejsze możliwości wyświetlania kolorów),
- pomijanie grafik, dźwięków i animacji (bo użytkownik sobie nie życzy wyświetlania multimediiów z powodu wolnego łącza z Internetem lub przeglądarka nie obsługuje danych formatów plików),
- złe wyświetlanie materiałów multimedialnych (przestarzałe przeglądarki lub wtyczki, słaba rozdzielczość u odbiorcy),
- na całkowitej nieczytelności (spowodowanej zwykle niezgodnością strony lub przeglądarki ze standardami internetowymi) kończąc.

Wszystkie to możliwości zmian (zwykle niepożądanych) autor strony musi wziąć pod uwagę.

Wyraźny podział na jednostki. Te jednostki to *slajdy*⁶ w prezentacjach ekranowych i *leksje*⁷ (pojedyncze strony) w serwisach WWW. Jednostki te wprowadzają zarówno podział techniczny (jak strony w dokumentach), jak i logiczny (jak rozdziały czy sekcje) — inaczej niż ma to miejsce w książkach i wielu rodzajach e-booków. W książkach czytelnik zwykle obejmuje wzrokiem także jednostki sąsiednie, poza tym znajdują się one w tym samym fizycznym obiekcie (lub pliku w przypadku e-booków).

Natomiast leksje w serwisach WWW (dotyczy to także, choć w mniejszym stopniu, slajdów w prezentacjach ekranowych) są wyraźnie odrębnymi jednostkami, co musi rzutować na ich wygląd.

Zerowy koszt barw. W dokumentach elektronicznych przeznaczonych na ekran nie musimy ograniczać ze względów finansowych liczby używanych kolorów.

⁶<http://pl.wikipedia.org/wiki/Slajd>

⁷<http://pl.wikipedia.org/wiki/Leksja>

W przypadku dokumentów drukowanych, każdy dodatkowy kolor podstawowy zwiększa znacząco koszt wydania dzieła — dlatego tanie wydania książek drukowane są tylko w jednym kolorze (zwykle czarnym) lub rzadziej w dwóch kolorach (czarny plus jakaś barwa do wyróżnień i ilustracji, na przykład zieleń). Zdarza się też, że wydawnictwa książkowe mają tylko niektóre strony barwne, a pozostałe czarno-białe, właśnie ze względu na koszty.

Analogicznie jest z dokumentami elektronicznymi przeznaczonymi do druku (lub zarówno na ekran, jak i do druku, jak e-booki): nasi studenci pewnie rzadziej zdecydują się na wydruk naszych wykładów, gdy będzie tam mnóstwo kolorowych zdjęć i barwnych plam — a więc pewnie także mniej skorzystają na takim kursie.

2 Wspólne zmiany zasad typograficznych dla dokumentów ekranowych

W związku z powyżej wymienionymi różnicami technicznymi pomiędzy używanymi mediami (papierem a ekranem) zachodzi potrzeba wprowadzenia zmian w typografii dokumentów ekranowych. Różnice w zasadach typograficznych obejmują następujące kwestie:

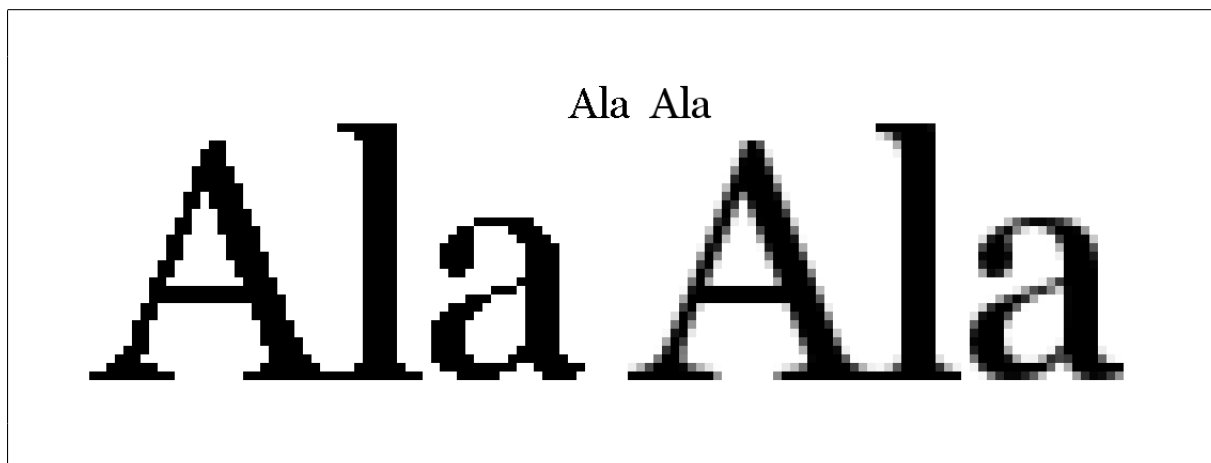
Krój pisma. Używane zwykle w materiałach drukowanych czcionki szeryfowe są niepolecane w dokumentach przeznaczonych do czytania na ekranie. Zamiast tego poleca się czcionki bezszeryfowe, dlatego, że szeryfy (i inne ozdobniki) na medium małej rozdzielczości zamiast prowadzić wzrok — rozpraszają uwagę i zamazują tekst. Dzieje się tak, bo w zbyt niskiej rozdzielczości (w której rozmiary szeryfów są porównywalne z rozmiarami piksela) szeryfy rozmazują się (przy zastosowanym *antyaliasingu*⁸) lub nienaturalnie się powiększają i dostają „schodków” (*aliasing*⁹ — patrz rys. 1).

Podobnie ma się rzecz z *krojami dwuelementowymi*¹⁰ — które winny być z tych samych względów na ekranie zastępowane krojami jednoelementowymi (w jednoelementowych krojach wszystkie elementy mają jednakową grubość). Na szczęście (bo ułatwia to wybór)

⁸<http://pl.wikipedia.org/wiki/Antyaliasing>

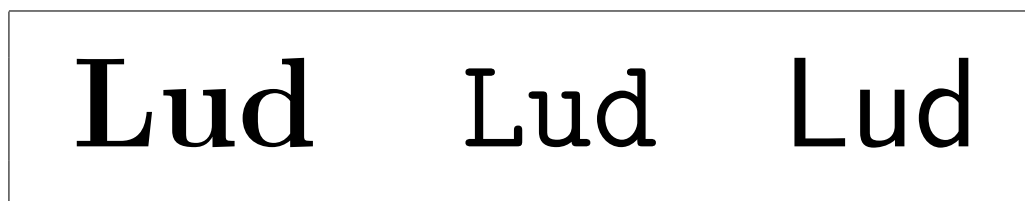
⁹[http://pl.wikipedia.org/wiki/Aliasing_\(grafika_komputerowa\)](http://pl.wikipedia.org/wiki/Aliasing_(grafika_komputerowa))

¹⁰http://pl.wikipedia.org/wiki/Krój_pisma

Rysunek 1: Tekst bez antyaliasingu (po lewej) i z antyaliasingiem (po prawej)

większość fontów bezszeryfowych jest jednoelementowa, a szeryfowych — dwuelementowa (i na odwrót). Patrz też rys. 2.

Rysunek 2: Kroje (od lewej): szeryfowy dwuelementowy; szeryfowy jednoelementowy; bezszeryfowy jednoelementowy

Kroje szeryfowe — jeżeli już ich używamy — możemy wykorzystać do tytułów w prezentacjach lub na stronach¹¹. W takim bowiem użyciu stopień pisma jest dużo większy, więc i więcej pikseli przypada na znak, dzięki czemu słaba rozdzielczość ekranu nie jest już takim problemem.

Specjalne fonty. Gdy zaczął powszechnieć interfejs graficzny komputerów osobistych, naj-

¹¹Więc odwrotnie niż w druku, gdzie tekst piszemy czcionką szeryfową, a tytułu albo szeryfową albo bezszeryfową

pierw do wyświetlania na ekranie adaptowano czcionki używane w druku — stąd wzięła się ogromna popularność czcionek *Times New Roman*¹² oraz *Arial*¹³ i *Helvetica*¹⁴. Niestety, czcionki te są nieprzystosowane do wyświetlania w rozdzielczości ekranowej — choćby przez to, że odległości i rozmiary elementów nie są współmierne z rozmiarami pikseli, stąd elementy tych czcionek wypadają „pomiędzy” pikselami — powodując nienaturalne pogrubienia i rozmazania znaków.

W miarę wzrostu jakości monitorów, rosła też popularność dokumentów przeznaczonych do czytania wprost z ekranu (jak serwisy WWW) — stąd powstało zapotrzebowanie na czcionki specjalnie zaprojektowane do zapewnienia wysokiej czytelności w rozdzielczości ekranowej (nawet przy małym rozmiarze). Najpopularniejszymi z nich (i powszechnie dostępnymi) są *Verdana*¹⁵ (bezseryfowa) oraz *Georgia* (szeryfowa, ale przystosowana do rozdzielczości ekranowej).

Wyrównywanie tekstu. W przeciwieństwie do materiałów drukowanych, w materiałach elektronicznych dopuszcza się wyrównywanie tekstu do lewego marginesu (zamiast justowania) — z „chorągiewką” po prawej. Nie stosujemy w tak wyrównanym tekście wcięć akapitowych (zamiast nich dodatkowy odstęp międzywierszowy między kolejnymi akapitami), nie jest też wtedy potrzebne dzielenie wyrazów między wierszami.

Dopuszczalność takiego wyrównywania wynika to z różnych powodów. W prezentacjach ekranowych mamy bardzo często do czynienia z tekstem napisanym dużym stopniem pisma, stąd w jednym wierszu nie mieści się więcej niż kilka wyrazów. W takim przypadku wyrównanie do obu stron powodowałoby duże dysproporcje pomiędzy rozmiarami spacji w kolejnych wierszach i utrudniłoby czytanie.

W stronach WWW jest inaczej — szerokość tekstu jest duża, wiersz mieści zwykłą liczbę wyrazów (około kilkunastu), więc nic nie stoi na przeszkodzie justowaniu z ładnym dzieleniem wyrazów. Poza drobnym szczegółem: **przeglądarki nie znają reguł dzielenia wyrazów**, bo do tego potrzebny jest słownik. Stąd wyrazów nie dzielą, a więc odstępy

¹²http://pl.wikipedia.org/wiki/Times_New_Roman

¹³<http://pl.wikipedia.org/wiki/Arial>

¹⁴<http://pl.wikipedia.org/wiki/Helvetica>

¹⁵<http://pl.wikipedia.org/wiki/Verdana>

wyrazowe w justowaniu mogą (aczkolwiek nie muszą) mieć bardzo różne rozmiary, co pogarsza czytelność strony. Decyzja o sposobie wyrównaniu należy więc do autora. . .

Rozdzielczość grafiki. W dokumentach nieprzeznaczonych do druku nie musimy (i nie powinniśmy, bo to obciąża niepotrzebnie sieć) umieszczać grafik o wysokiej rozdzielczości — wystarczy około 100 dpi.

Kolory. W omawianych rodzajach dokumentów możemy swobodnie posługiwać się barwą (choćby w postaci barwnego tła, które w druku nie jest zalecane). Nie należy jednak z pstrokacizną przesadzać. Doborze kolorów poświęcimy jeszcze fragment jednego z kolejnych wykładów.

Ruch i dźwięk. Zarówno na stronach WWW, jak i w prezentacjach ekranowych mamy możliwość posługiwania się animacjami oraz dźwiękiem. Należy z tego korzystać — bo ruchomy i udźwiękowiony obrazek wart jest tysiąca cichych i statycznych¹⁶ — ale zawsze celowo. Nie należy pokazywać ruchu dla samego ruchu (jak efekciarskie przejścia między slajdami), bo to rozprasza uwagę odbiorcy. Co innego pokazanie ruchomego schematu pracy silnika. . .

3 Specyfika dokumentów elektronicznych

3.1 Specyfika prezentacji ekranowych

W tej sekcji kilka słów o tym co właściwe dla grafiki prezentacyjnej — w odróżnieniu od serwisów WWW i e-booków. Wszystkie niżej wymienione uwagi wynikają z tego, że prezentacja ekranowa jest na dobrą sprawę odmianą plakatu, a więc choćby dlatego rządzi się swoimi prawami.

Czytelność. To podstawa każdej publikacji, ale w przypadku prezentacji — która pokazywana jest zwykle w specyficznych warunkach, i ma od razu trafić do odbiorcy — jest jeszcze ważniejsza. Wszystkie poniższe punkty w istocie odnoszą się do czytelności.

¹⁶Tak jak statyczny obraz wart jest tysiąca słów.

Jeden slajd na jeden temat. Nie można zacząć nowego tematu w połowie slajdu — nawet, gdy jest krótki i zajmuje tylko mały fragment następnego.

Tytuły. Powinny być na każdym slajdzie (oczywiście bez kropek na końcu). Na kolejnych slajdach na ten sam temat trzeba tytuł powtórzyć.

Grafika. Jak najwięcej, ale wszystko na temat. W prezentacji powinno być dużo schematów i wykresów oraz innej łatwo przyswajalnej i prostej w formie grafiki.

Równoważniki zdań. Gdy używamy słów, to krótko i hasłowo — więc najlepsze są równoważniki zdań i wypunktowania. **Nigdy** nie pokazujemy w prezentacji tekstu, którego odbiorca nie zdąży przeczytać i przyswoić przez krótki czas wyświetlania danego slajdu¹⁷. Nawet, gdy prezentacja (jak w zdalnej edukacji) jest przeznaczona do samodzielnego oglądania, mało który student będzie ją wnikliwie studiował, tylko będzie „leciał” po slajdach. . .

Interpunkcja. Ponieważ wypunktowania są właściwie hasłami lub tytułami (które w rozwinięciu ustnym objaśniamy) można zrezygnować z niektórych znaków interpunkcyjnych (na przykład kończących każdy punkt). Ale z tym ostrożnie. . . 😊

Lewy górny róg. Najważniejsze treści na każdym slajdzie zamieszczamy właśnie tam — po lewej i na górze koncentruje się uwaga patrzącego.

Barwy. Kilka (3–5) na jednym slajdzie, a właściwie te same w całej prezentacji. Uwaga dotyczy wszystkich barw (włącznie z tłem), poza ilustracjami, które mogą być nieco barwniejsze, ale w tonacji odpowiadającej całości prezentacji. Na różnych slajdach ten sam kolor musi mieć to samo znaczenie — to znaczy, jeśli w pewnym slajdzie na niebiesko wyróżniamy nowe pojęcia, a na czerwono ważne ostrzeżenia, nie możemy na którymś z kolejnych slajdów wyróżniać ostrzeżeń na niebiesko, a nowych pojęć na. . . zielono.

Pięć elementów. Na slajdzie nie należy umieszczać więcej niż pięciu elementów, a lepiej zwykle mniej (szczególnie, jeśli chcemy na coś zwrócić uwagę — wtedy to coś powinno być samotne)¹⁸

¹⁷Notatki dla siebie robimy na osobnej kartce.

¹⁸Człowiek może podobno jednocześnie postrzegać efektywnie 7 ± 2 elementy, co daje od 5 do 9, a więc dolna

3.2 Specyfika serwisów WWW

W porównaniu z grafiką prezentacyjną serwisy WWW przypominają jednak bardziej tekst drukowany — jak książki czy może raczej gazety. Stąd i mniej inności.

Zmienność łamania tekstu. Jedną z najważniejszych cech (wspomnianą i w sekcji 1) charakteryzujących strony WWW jest każdorazowe łamanie tekstu dostosowujące jego wygląd do warunków technicznych odbiorcy **bez dzielenia wyrazów**. Musimy to przewidzieć tworząc stronę. Jednym z zaleceń może być (ale nie musi) wyrównywanie tekstu do lewej (zamiast do obu stron).

Asymetria. Jeżeli zdecydujemy się na wyrównanie tekstu do lewej, to otrzymujemy wygląd asymetryczny z wyraźnie różniącą się stroną lewą (równy margines) i prawą (postrzępiona „chorągiewka”). Musi to mieć wpływ na inne elementy serwisu — jak choćby na decyzję o umieszczaniu rysunków po jednej ze stron (bo nie możemy ich wtedy raczej umieszczać symetrycznie, albo raz po lewej, raz po prawej; takie postępowanie stworzyłoby dysonans pomiędzy tekstem i grafiką), czy też innych elementów (menu, układ stopki i nagłówka).

Samotność każdej strony. Jak wspomniano wcześniej, każda strona serwisu jest samotna — powinna więc mieć stopkę/nagłówek z pewnymi stałymi elementami, jak tytuł serwisu, tytuł działu, dane autora, nota o prawach autorskich i licencjach, odnośnik do strony głównej, być może menu.

Rozmiar grafiki. W zależności od rozdzielczości u odbiorcy, ten sam rysunek może zajmować pół okna (na monitorze 800) albo być niemal widoczną plamą (na monitorze 1600 × 1200). Musimy wziąć to pod uwagę projektując wygląd strony oraz rozmieszczenie i rozdzielczość grafik.

---

granica to 5.